

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341.1/8

DOI: 10.36550/2522-9230-2023-14-216-219

Окопник Олена Миколаївна,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка
e-mail:olenaokopnik@gmail.com
[https:// orcid.org/0000-0003-0598-0557](https://orcid.org/0000-0003-0598-0557)

**ДЕЯКІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА
ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЛЮДСТВА**

Інститут відповідальності з найдавніших часів і до наших днів є одним із способів забезпечення порядку у міжнародних відносинах.

Питання відповідальності в міжнародному праві є однією з найбільш складних проблем, яка породжує значні суперечності та має виняткове значення для формування міжнародного права як окремої і самостійної системи сучасної правової науки. Відповідальність у міжнародному праві відіграє важливу роль у забезпеченні стабільного функціонування міжнародної системи в цілому.

Джерелом міжнародної відповідальності є згода держав дотримуватися норм міжнародного співтовариства, що за своєю природою дуже схожі на інші види юридичної відповідальності. Поняття міжнародної відповідальності є одним із ключових у міжнародному праві. Це логічний зв'язок між нормою та санкцією за її невиконання, який прямо пов'язаний з ефективністю міжнародного права та його авторитетом. Зважаючи на природу суб'єктів міжнародного права питання міжнародної відповідальності є дуже складним та дискусійним.

Надійно закріплений основний принцип міжнародної відповідальності передбачає, що кожне міжнародно-протиправне діяння держави тягне за собою міжнародно-правову відповідальність. Ідея, що лежить в основі відповідальності, гарантує нормативність міжнародного права та відводить положенням про відповідальність держави одне із центральних місць у міжнародному праві. Водночас право міжнародної відповідальності потребує детального врегулювання задля вирішення багатьох теоретичних дискусій та практичних складнощів.

Мета статті полягає у дослідженні сучасних проблемних питань міжнародної відповідальності, а також тенденції її розвитку

Ключові слова: воєнні злочини, злочини проти людства, злочини проти людяності, міжнародна відповідальність, міжнародне право, норма міжнародного права

Okopnyk O. SOME ISSUES OF INTERNATIONAL LEGAL RESPONSIBILITY FOR CRIMES AGAINST HUMANITY

The institution of responsibility from ancient times to the present day is one of the ways to ensure order in international relations.

The question of responsibility in international law is one of the most complex problems, which generates significant contradictions and is of exceptional importance for the formation of international law as a separate and independent system of modern legal science. Responsibility in international law plays an important role in ensuring the stable functioning of the international system as a whole.

The source of international responsibility is the agreement of states to comply with the norms of the international community, which by their nature are very similar to other types of legal responsibility. The concept of international responsibility is one of the key concepts in international law. This is a logical connection between the norm and the sanction for its non-fulfillment, which is directly related to the effectiveness of international law and its authority. Considering the nature of subjects of international law, the issue of international responsibility is very complex and debatable.

The well-established basic principle of international responsibility assumes that every internationally wrongful act of a state entails international legal responsibility. The idea underlying responsibility guarantees the normativity of international law and gives the provision of state responsibility one of the central places in international law. At the same time, the law of international responsibility needs detailed regulation in order to solve many theoretical discussions and practical difficulties.

The purpose of the article is to study the current problematic issues of international responsibility, as well as the trends of its development.

Key words: war crimes, crimes against humanity, crimes against humanity, international responsibility, international law, rule of international law

Постановка проблеми. Однією з основних тенденцій розвитку міжнародного права на сьогоднішній день є становлення та розвиток міжнародно-правової відповідальності. Міжнародно-правова відповідальність являє собою одну із найбільш складних галузей сучасного міжнародного публічного права, оскільки саме від її розвитку безпосередньо залежить подальший вектор міжнародних відносин. Питання, пов'язані з міжнародно-правовою відповідальністю, є найменш дослідженими, хоча, з кожним роком,

проблема міжнародно-правової відповідальності набуває все більшого значення в практиці міжнародних відносин як один із основних інститутів, що сприяють підтримці світового правопорядку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тема міжнародної відповідальності є найбільш заплутаною темою у дослідженнях з міжнародного права. Серед вчених, які робили спробу ґрунтовно дослідити міжнародну відповідальність, варто виокремити М.В.Буроменського, В.А.Василенко, М. М.Гнатівського, С. О.Коваленко, І.І.Лукашука, О. В. Сердюк та інших.

Метою статті є дослідження сучасних проблемних питань міжнародної відповідальності, а також тенденції її розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародно-правова відповідальність – це визначена нормами міжнародного права відповідальність суб'єктів цього права, що настає за вчинення міжнародно-правового delікту. Передбачає обов'язок суб'єкта міжнародного права ліквідувати шкоду, яка була заподіяна ним іншому суб'єкту міжнародного права в результаті порушення міжнародно-правового зобов'язання, або обов'язок відшкодувати матеріальний збиток заподіяний в результаті дій, що не порушують норм міжнародного права, якщо таке відшкодування передбачається спеціальним міжнародним договором [9, с.98].

Злочини проти людяності або злочини проти миру та безпеки людства, як вони визначені в пояснювальній записці до Римського статуту Міжнародного кримінального суду [7], є «найбільш ненависними злочинами, так як являють собою серйозний руйнівний вплив на людську гідність, принижують та спричиняють деградацію особистості». Вони не є ізольованими чи одиничними випадками, а є частиною або однієї урядової політики (хоча винні не повинні ідентифікувати себе з цією політикою), або широкого розповсюдження звірства, яке замовчується чи виправдовується урядом чи де-факто владою. Вбивство, масове винищення людей, тортури, зґвалтування, політичне, расове або релігійне переслідування та інші нелюдські акти поведінки досягають критичного рівня в злочинах проти людства тільки якщо вони є частиною широкомасштабної або систематичної практики. Окремі нелюдські діяння такого роду, а також, залежно від обставин, – воєнні злочини, можуть являти собою серйозні порушення прав людини, але останні не підпадають під визначення злочинів проти людяності.

На сьогоднішній день увесь світ спостерігає за війною, що відбувається в Україні. Але в законодавстві нашої країни існують питання щодо поняття міжнародно-правової відповідальності та її складових, та мають різне тлумачення.

Наприклад, в українській юриспруденції паралельно вживають два переклади терміну – «злочини проти людства» та «злочини проти людяності».

Якщо звернутись до Української Великої енциклопедії, то у міжнародно-правовому документі «Конвенція про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства», що прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 26 листопада 1968 року, вживається слово «людство» [3]. А у тексті «Європейської конвенції про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів» прийнятої Радою Європи 25 січня 1974 вживається слово «людяність» [2].

З філологічної точки зору, обидва терміни є правильними, але мають трохи різне значення.

Так, Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду стаття 7 пояснює, що «злочин проти людяності» означає будь-яке з таких діянь, коли вони вчиняються в рамках широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти будь-якого цивільного населення, і такий напад вчиняється усвідомлено: вбивство; винищення; оборнення в рабство; депортація або насильницьке переміщення населення; ув'язнення або інше жорстке позбавлення фізичної свободи в порушення основоположних норм міжнародного права; катування; зґвалтування, сексуальне рабство, примушення до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація чи будь-яка інша подібна за тяжкістю форма сексуального насильства; переслідування будь-якої групи або спільноти, яку можна ідентифікувати, за політичними, расовими, національними, етнічними, культурними, релігійними, гендерними ознаками, що загалом визнані неприпустимими згідно з міжнародним правом, чи будь-яким злочином, що підпадає під юрисдикцію Суду; насильницьке зникнення осіб; злочин апартеїду; інші нелюдські діяння подібного характеру, що умисно заподіюють сильних страждань чи тяжких тілесних ушкоджень або серйозної шкоди психічному чи фізичному здоров'ю [7].

Натомість «злочини проти людства» несуть загрозу не конкретній людині, а людській спільноті, доквіллю, порушують правила людського співжиття.

Львівський філолог Ліліана Кудрик з обласного Інституту післядипломної педагогічної освіти, зазначає, що «людство – це всі люди на землі, людська спільнота. Злочини проти людства караються не тільки законами певної країни, а й міжнародним законодавством. Це пропаганда війни, планування та ведення війни, застосування зброї масового знищення, піратство, хуліганство на вулиці, наруга над могилою, жорстоке поводження з тваринами, забруднення довкілля, створення злочинної організації, бандитизм, терористичний акт» [4].

Схожу точку зору підтримує С. О. Торош у статті «Нормативно-правовий механізм врегулювання злочинів проти людства: історико-теоретичний аспект». Він зазначає, що «термін «злочини проти людства» у сучасному світі став загальноживаним і визначається за такими критеріями: підвищена небезпека для всього суспільства, фактор тяжкості вчиненого умисного діяння, важливість порушених норм та наслідків.

Зокрема, сьогодні показує, що такий вид злочинів становить підвищену небезпеку не тільки для існування держави, але й для міждержавних відносин взагалі.

В українському суспільстві для назви цього виду злочинів іноді використовують термін – «злочини проти людяності». Однак це неправильна назва, тому що в українській мові слово «людяність» характеризує позитивні людські якості, які притаманні кожній людині, так само як доброта, скромність та порядність. А тому, зазвичай, таке ставлення проявляється у прагненні допомогти, любові до ближнього, повазі до нього. А людство – це всі люди на землі, тобто людська спільнота та її співіснування. Отже, термін – «злочини проти людяності» слід розуміти як окремий вид правопорушення» [8].

Таким чином, злочини проти людства є одночасно злочинами проти людяності, але не всі злочини проти людяності є одночасно злочинами проти всього людства.

Отже, переклад деяких міжнародних документів на українську мову є некоректним.

Значну роль у систематизації цих норм відіграє Міжвідомча комісія з питань застосування та реалізації норм міжнародного гуманітарного права в Україні [6].

Комісія є дорадчим органом, що діє при Кабінеті Міністрів України, у сфері сприяння забезпеченню реалізації міжнародно-правових зобов'язань України у галузі міжнародного гуманітарного права. І відповідно до покладених на неї завдань: вивчає та аналізує законодавство України на предмет його відповідності положенням міжнародних договорів з питань міжнародного гуманітарного права, учасницею яких є Україна, та готує пропозиції щодо усунення розбіжностей; бере участь у розгляді, проведенні аналізу та розробленні проектів нормативно-правових актів з питань застосування та реалізації норм міжнародного гуманітарного права, вносить пропозиції щодо їх удосконалення, проводить експертні оцінки, утворює з цієї метою підкомісії, робочі групи; бере участь у проведенні наукових досліджень та наданні експертних оцінок щодо відповідності нормативно-правових актів нормам міжнародного гуманітарного права; вносить пропозиції щодо скасування прийнятих центральними органами виконавчої влади нормативно-правових актів, які суперечать нормам міжнародного гуманітарного права.

Отже, вищезазначена комісія повинна вивчити проблему паралельного використання термінів: «злочини проти людства» та «злочини проти людяності» та внести зміни в офіційний переклад міжнародних документів в Україні для усунення суперечностей між вітчизняним законодавством і міжнародними договорами, ратифікованими Верховною Радою України.

Адже наша держава у першу чергу зацікавлена, щоб механізм застосування міжнародно-правової відповідальності був чітким та відповідав міжнародним стандартам. І це є необхідним у сфері підтримання міжнародного правопорядку, покарання держав за неправомірні діяння та відшкодування шкоди потерпілим державам. Удосконалення механізму застосування відповідальності сприятиме зменшенню кількості «ухилень» держав від відповідальності за міжнародні правопорушення й посиленню «авторитету» міжнародного права. Функціонування інституту міжнародно-правової відповідальності здатне забезпечувати світовий мир і правопорядок у міжнародній системі

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гнатовський М. М., Короткий Т. Р., Хендель Н. В. Міжнародне гуманітарне право. Довідник для журналістів. 2-ге вид., до-повн. Одеса: Фенікс, 2015. 92 с.
2. Європейська конвенція про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів: Конвенція Ради Європи від 25.01.1974. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_125#Text
3. Конвенція про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства. Конвенція ООН від 26.11.1968. URL: <https://vue.gov.ua/>
4. Межва Л. Як правильно: «злочин проти людяності» чи «проти людства». *Gazeta.ua*. 07 березня 2014. URL: https://gazeta.ua/articles/chistota-movlennya/_ak-pravilno-zlochyn-proti-lyudyanosti-chi-proti-lyudstva/546145
5. Посібник зі збору доказів для Міжнародного кримінального суду / Київ: Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України, 2019.43с..
6. Про утворення Міжвідомчої комісії з питань застосування та реалізації норм міжнародного гуманітарного права в Україні. Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2017 р. № 329. Дата оновлення: 17.11.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/329-2017-n#Text>
7. Римський статут Міжнародного кримінального суду: Статут Міжнародного суду Організації Об'єднаних Націй від 17.07.1998 року № 995_588. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
8. Торош С. О. Нормативно-правовий механізм врегулювання злочинів проти людства: історико-теоретичний аспект» URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/4854/torosh.pdf>
9. Шемшученко Ю. С. Планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни. Київ 2019. 102 с.

REFERENCES:

1. Hnatovskyi, M. M., & Korotkyi, T. R., & Khendel, N. V. (2015). Mizhnarodne humanitarne pravo. [International humanitarian law]. *Dovidnyk dlia zhurnalistiv*. 2-he vyd., do-povn. 92. [in Ukrainian].
2. Yevropeiska konventsiiia pro nezastosuvannia strokiv davnosti do zlochyniv proty liudianosti ta voiennykh zlochyniv. (1974, January 25). [European Convention on Non-Application of Statute of Limitations to

Crimes against Humanity and War Crimes]. *Konventsiiia Rady Yevropy*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_125#Text [in Ukrainian].

3. Konventsiiia pro nezastosuvannia stroku давности до voiennykh zlochyniv i zlochyniv proty liudstva. (1968, November 26). [Convention on Non-Application of the Statute of Limitations to War Crimes and Crimes against Humanity]. *Konventsiiia OON*. Retrieved from: <https://vue.gov.ua/> [in Ukrainian].

4. Mezхва, L. (2014, March 7). Yak pravylno: «zlochyn proty liudianosti» chy «proty liudstva». [How is it correct: "crime against humanity" or "against humanity"]. *Gazeta.ua*. Retrieved from: https://gazeta.ua/articles/chistota-movlennya/_ak-pravilno-zlochyn-proti-lyudyanoi-chi-proti-lyudstva/546145 [in Ukrainian].

5. Posibnyk zi zboru dokaziv dlia Mizhnarodnoho kryminalnoho sudu. (2019). [Evidence Collection Guide for the International Criminal Court]. Ministerstvo z pytan tymchasovo okupovanykh terytorii ta vnutrishno peremishchenykh osib Ukrainy. 43. [in Ukrainian].

6. Pro utvorennia Mizhvidomchoi komisii z pytan zastosuvannia ta realizatsii norm mizhnarodnoho humanitarnoho prava v Ukraini. (2017, April 26). [On the formation of the Interdepartmental Commission on the Application and Implementation of International Humanitarian Law in Ukraine]. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 329. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/329-2017-n#Text> [in Ukrainian].

7. Rymnyi statut Mizhnarodnoho kryminalnoho sudu. (1998, July 17). [Rome Statute of the International Criminal Court]. *Statut Mizhnarodnoho sudu Orhanizatsii Obiednanykh Natsii № 995_588*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text [in Ukrainian].

8. Torosh, S. O. (2015). Normatyvno-pravovyi mekhanizm vrehuliuvannia zlochyniv proty liudstva: istoryko-teoretychnyi aspekt». [Normative and legal mechanism of settlement of crimes against humanity: historical and theoretical aspect"]. Retrieved from: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/4854/torosh.pdf> [in Ukrainian].

9. Shemshuchenko, Yu. S. (2019). Planuvannia, pidhotovka, rozviazuvannia ta vedennia ahresyvnoi viiny. [Planning, preparation, resolution and conduct of an aggressive war]. 102. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 20.05.2023

УДК 347.63

DOI: 10.36550/2522-9230-2023-14-219-223

Чернік Світлана Дмитрівна,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка,
e-mail: s.d.chernik@cuspu.edu.ua
[https:// orcid.org/0000-0003-3290-1797](https://orcid.org/0000-0003-3290-1797)

ЄВРОПЕЙСЬКА КОНВЕНЦІЯ ПРО УСИНОВЛЕННЯ ДІТЕЙ (ПЕРЕГЛЯНУТА): ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Стаття присвячена вивченню змісту Європейської конвенції про усиновлення дітей (переглянутої) та характеристики проблемних аспектів реалізації окремих її положень в Україні. Проаналізовано основні праці вчених, об'єктом дослідження яких стало міжнародно-правове регулювання усиновлення. Визначено, що Європейська конвенція про усиновлення (переглянута) була схвалена 7 травня 2008 року на заміну Конвенції Ради Європи з питань усиновлення 1967 року задля прийняття спільних переглянутих принципів та практики стосовно усиновлення дітей з урахуванням відповідного розвитку в цій сфері протягом останніх десятиріч. Положення Європейської конвенції про усиновлення дітей (переглянутої) застосовуються до усиновлення дитини, яка на момент звернення усиновлювача про її усиновлення ще не досягла вісімнадцяти років, не перебуває й не перебувала в шлюбі, не перебуває й не перебувала в зареєстрованому партнерстві й не досягла повноліття. Встановлено, що основною метою при прийнятті рішення компетентного органу про усиновлення є його відповідність найвищим інтересам дитини. Визначено перелік осіб, яким надається право на усиновлення, мінімальний вік, різницю у віці між усиновлювачем та усиновленою дитиною, можливість повторного усиновлення, окремі аспекти процедури усиновлення за Європейською конвенцією про усиновлення дітей (переглянутою) та національним законодавством. Встановлено проблемні аспекти реалізації Європейської конвенції про усиновлення дітей (переглянутої) в Україні, зокрема, відсутність поняття «зареєстрованого партнерства», дозволу на усиновлення одностатевим парам тощо. Зроблено висновок, що Європейська конвенція про усиновлення (переглянута) є важливим міжнародним документом, який регулює відносини усиновлення з метою захисту прав дитини та забезпечення належної процедури усиновлення.

Ключові слова: Європейська конвенція, усиновлення, усиновлена дитина, усиновлювач, умови усиновлення.